

**مطالعه جامعه شناختی نقش ورزش و نهادهای ورزشی در ساختار جنگ
(نمونه موردی جنگ تحمیلی رژیم بعث عراق علیه جمهوری اسلامی ایران)
رضا جهان‌فر^۱، محسن مرادیان^۲، عاصمه قاسمی^۳**

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۲/۲۰

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۸/۱۱

چکیده:

پژوهش حاضر با هدف تبیین نقش ورزش و نهادهای ورزشی در ساختار جنگ (به ویژه سال‌های جنگ تحمیلی رژیم بعث عراق علیه ایران)، انجام و برای دستیابی به اهداف پژوهش از رویکرد ترکیبی بهره گرفته شد. بدین منظور ابتدا به مطالعه مبانی نظری تحقیق و کلیه منابع در اختیار و همچنین پژوهش‌های پیشین پرداخته شد. روش تحقیق در مرحله اول پژوهش پیمایشی بود. پایایی پرسشنامه با آلفای کرونباخ (۰٫۸۹۲) است. در نهایت نیز به منظور تجزیه و تحلیل داده‌ها از نرم افزار Spss استفاده شده است. در مرحله بعدی مصاحبه با خبرگان دانشگاهی، نظامی و ورزشی انجام شد. برای تحلیل محتوای مصاحبه‌ها و استخراج مقوله‌ها و مفاهیم و ارائه گزارش از نرم‌افزار Maxqda استفاده شد. در نهایت نتایج منتج از پژوهش عبارتند از: ۱- به رغم اینکه ورزش بر ساختار جنگ اثرگذار است، ولی اثرگذاری نهادهای ورزشی در ساختار جنگ کم است. ۲- اگرچه ورزش در جنگ تحمیلی رژیم بعث عراق علیه ایران اثرگذار بود ولی، نهادهای ورزشی نتوانستند به عاملی برای کاهش تنش و درگیری در این جنگ مبدل شوند. همچنین ورزش عاملی برای رونق جنگ و افزایش درگیری نظامی رژیم بعث عراق و ایران محسوب نمی‌شود. البته حضور ورزشکاران ایرانی در جبهه توانست منجر به افزایش انگیزه حضور مردم ایران در جنگ تحمیلی و حمایت اجتماعی از ادامه فرایند جنگ تحمیلی شود. همچنین در سؤال اصلی (نقش ورزش و نهادهای ورزشی در جنگ) تعداد ۶ مضمون اصلی و ۲۲ کد، در سؤال فرعی نقش ورزش و نهادهای ورزشی در جنگ تحمیلی رژیم بعث عراق علیه ایران تعداد ۴ مضمون اصلی و تعداد ۱۶ کد شناسایی شد.

واژگان اصلی: جامعه‌شناسی، ورزش، نهادهای ورزشی، ساختار جنگ، جنگ تحمیلی، صلح.

۱. دانشجوی دکتری تخصصی جامعه‌شناسی ورزش، گروه جامعه‌شناسی ورزش، دانشکده علوم اجتماعی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران
۲. دانشیار گروه امنیت، دانشگاه و پژوهشگاه عالی دفاع ملی و تحقیقات راهبردی، تهران، ایران (نویسنده مسئول)
mohsen.moradian7@gmail.com
۳. استادیار، گروه جامعه‌شناسی، دانشکده علوم اجتماعی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

مقدمه

برابر آموخته‌های جامعه شناسی، ورزش نهادی اجتماعی برآمده از درون نهاد اجتماعی جنگ به شمار می‌رود. از سوی دیگر این دو نهاد اجتماعی دارای تأثیراتی بر روی یکدیگر می‌باشند (قانعی راد، ۱۳۹۶). در واقع جنگ به عنوان ویران کننده‌ترین تدبیر بشر برای حل بحران‌های بین حکومت‌ها، دارای تأثیرگذاری و تأثیرپذیری بر روی ورزش به عنوان نهاد جدا شده از خود است. برابر مطالعات و مشاهدات محقق به عنوان پژوهشگر حوزه جنگ، این گونه به نظر می‌رسد که نهادهای ورزشی و حتی ورزشکاران در طول سال‌های مختلف بر فرایند جنگ یا صلح اثرگذار بودند. از سوی دیگر معمولاً ورزشکاران در خصوص جنگ‌ها بی تفاوت نیستند. در جنگ تحمیلی رژیم بعث عراق علیه ایران (۱۳۵۹-۱۳۶۷)، تعداد زیادی از ورزشکاران برای دفاع در برابر متجاوزین بعثی در جبهه حضور داشتند. مردم نیز هر بار که یکی از ورزشکاران شاخص به جبهه جنگ تحمیلی اعزام می‌شد، اخبار مربوط را از مطبوعات و صدا و سیما پیگیری می‌کردند. به نظر می‌رسد که با توجه به اثرگذاری کنش‌های ورزشکاران بر روی سایر افراد جامعه، این رخداد بر انگیزه افشار مختلف مردم برای حضور در جبهه اثرگذار بود. همچنین در این راستا می‌توان به سخنان سید حسن نصرالله دبیرکل حزب الله لبنان اشاره کرد.

در خردادماه ۱۳۶۱ تیم‌های فوتبال، والیبال، هندبال و پینگ پنگ از طرف جنبش امل لبنان برای چند بازی دوستانه وارد تهران شدند. سرپرست تیم‌های اعزامی یک روحانی ۲۲ ساله، به نام سید حسن نصرالله بود. وی سال‌ها بعد به عنوان دبیرکل حزب الله لبنان نقش مهمی در تحولات سیاسی نظامی جهان ایفا کرد. وی در مصاحبه با مطبوعات گفته بود: «به وسیله ورزش می‌توان با رژیم صهیونیستی و سایر دشمنان به بهترین شکل جنگید» (فروغی، ۱۳۹۷).

اگرچه سر ریز کشمکش سیاسی به حوزه ورزش و نبرد در این حوزه، همراه با پیروزی‌ها و یا خساراتی برای ورزش کشورمان بوده است. به گونه‌ای که اکنون ورزش یکی از میدان‌های اصلی کنشگری ایران و رژیم صهیونیستی برای مقابله با یکدیگر مبدل شده است.

با توجه به موارد ذکر شده، پژوهشگر این مقاله با علاقمندی، مطالعه و مشاهده ضعف فراگیر در جمع‌آوری و ثبت و تحلیل مطالب مرتبط، مصمم به نگارش مقاله‌ای در خصوص مطالعه جامعه شناختی نقش ورزش و نهادهای ورزشی در ساختار جنگ (نمونه موردی جنگ تحمیلی رژیم بعث عراق علیه ایران) است.

بیان مسئله

برخی از صاحب نظران بر این باورند که علت وجودی یا دلیل پیدایش پدیده‌های اجتماعی تحت عنوان «ورزش» -که ریشه‌های آن را باید در دوران یونان باستان جستجو کرد- در نسبت با مقوله «جنگ» و مرتبط با مفاهیمی همچون «قدرت» و «سیاست» بوده است. هادیان و کرمی (۱۳۹۹) بر این باورند که در سال ۷۸۰ قبل از میلاد و در عصر یونان باستان و به عنوان سال آغاز رقابت‌های ورزشی تحت نام المپیک، ورزش و رقابت‌های ورزشی در سطحی محدود و مختص جنگاوران و سلحشوران و در رابطه با آمادگی‌های رزمی سامان یافته و هدف از ورزش، تقویت بنیه سربازان و رزم‌آوران و نمایش قدرت و برتری بر رقیب و دشمن بود. بنابراین می‌توان مدعی شد ساختار ورزش در عصر باستان در نسبت و تعامل با ساختار جنگ و به عنوان وسیله و ابزاری برای نمایش قدرت و کسب منزلت و اعتبار گسترش یافت (هادیان، کرمی، ۱۴۰۰: ۱۸۵).

بیشترین بخش تاریخ جهان از جمله کشورمان را جنگ‌های مختلف تشکیل داده است و از سوی دیگر ورزش نیز به بخش جدایی ناپذیر زندگی مردم مبدل شده است. فراموش نکنیم که جامعه شناسان بر این باورند که ورزش نهادی برآمده از درون نهاد جنگ است (قانع‌ی راد، ۱۳۹۶). با این وجود هنوز تحقیق جامعی در خصوص اثرگذاری این دو نهاد بر یکدیگر انجام نشده است. کمبود منابع در خصوص جامعه‌شناسی جنگ تحمیلی رژیم بعث عراق علیه ایران و همچنین کمبود منابع در مورد جامعه‌شناسی ورزش ایران، منجر به این می‌شود که انگیزه پژوهشگر برای انجام چنین تحقیقی افزایش یابد.

برابر مدارک موجود اқشار و سازمان‌های مختلفی در فرایند دفاع از کشورمان نقش آفرینی کرده و حتی شهرداری را نیز تقدیم کشور کردند. از جمله این افراد ورزشکاران محسوب می‌شوند که به صورت فردی و یا سازمانی در جبهه حضور داشتند. ورزشکاران ایرانی در هشت سال جنگ تحمیلی رژیم بعث عراق علیه ایران برای دفاع از کشور خود به جبهه‌های جنگ رفتند. تاکنون بیش از پنج‌هزار و ۵۰۰ شهید ورزشکار در سطح کشور شناسایی شده‌اند. این شهیدان از ۲۲ فدراسیون کشور شناسایی شده‌اند که فوتبال با ۱۳۰۰ شهید، دو و میدانی با ۹۶ شهید، هندبال با ۷۰ شهید، کشتی با ۴۰۰ شهید، تکواندو با ۵۰۰ شهید، کشتی با بیش از ۴۵۰ شهید، بسکتبال با ۷۰ شهید، والیبال با ۲۰۰ شهید و فدراسیون ورزش‌های رزمی با ۱۰۰ شهید شماری از فدراسیون‌های شناسایی شده هستند (خبرگزاری تسنیم، ۱۳۹۴).

هر بار که یکی از ورزشکاران شناخته شده عازم جبهه می شدند، رسانه‌ها (عموماً مطبوعات) به انعکاس اخبار مربوطه می پرداختند. به عنوان مثال حضور «محمد پنجعلی» بازیکن تیم فوتبال پرسپولیس در جبهه‌های جنگ تحمیلی رژیم بعث عراق علیه ایران با انعکاس رسانه‌ای وسیع همراه بود (باشگاه خبرنگاران، ۱۳۹۱).

در جبهه هم ورزشکاران دارای اثربخشی بر جمعیت رزمندگان بودند. ایجاد سرزندگی و شور و نشاط و ارتقای انگیزه در بین رزمندگان ایرانی از جمله اثرات حضور ورزشکاران در جبهه به شمار می‌رود. برگزاری مسابقات ورزشی نیز اثربخشی ویژه‌ای بر سطح روحیه رزمندگان داشت. برابر خاطرات برخی از اسرای ایرانی جنگ تحمیلی، این اثربخشی به گونه‌ای بود که حتی اسرای ایرانی نیز برای ارتقای روحیه همبندان خود و افزایش تاب‌آوری، اقدام به برگزاری مسابقات ورزشی کردند. فراتر از آن، برگزاری مسابقات ورزشی بین زندانبانان عراقی و اسرای ایرانی محسوب می‌شود (جهان‌فر، کرمی، ۱۳۹۵).

همان گونه که پیش از این اشاره شد، با وجود این همه اثرگذاری و همچنین وجود واقعیت‌های غیرقابل انکار در خصوص اثرگذاری ورزش بر فرایند جنگ، هنوز پژوهش‌های جامعی در این خصوص انجام نشده است.

در واقع محقق در این مقاله به دنبال این خواهد بود که «نقش ورزش و نهادهای ورزشی در ساختار جنگ (نمونه موردی جنگ تحمیلی رژیم بعث عراق علیه ایران)» را مشخص کند: به بیان دیگر مسئله اصلی این است که: «نقش ورزش و نهادهای ورزشی در ساختار جنگ (نمونه موردی جنگ تحمیلی رژیم بعث عراق علیه ایران) چیست؟»

از نظر محقق نقش نهاد ورزش و ورزشکاران بر نهاد جنگ (اعم از آغاز جنگ، ادامه جنگ و اتمام جنگ و آغاز فرایند صلح) به خوبی تبیین نشده است. لذا در این پژوهش به دنبال تبیین این موضوع است. با توجه به اینکه محقق به دنبال نقش ورزش بر ساختار جنگ در یک فرایند تاریخی است از این رو تدوین فرضیه به نوعی پیش‌داوری تلقی می‌گردد.

اهمیت و ضرورت تحقیق

بیان اهمیت تحقیق ناشی از نگاه ایجابی است. پرداختن به ابعاد اثرگذار ورزش بر جنگ به معنای پرداختن به بخشی ناگشوده از حقایق تاریخی و گشودن پنجره‌ای رو به واقعیت‌های علمی

در حوزه جامعه‌شناسی جنگ و همچنین جامعه‌شناسی ورزش است. این تحقیق می‌تواند گام مثبت و تاثیرگذار در حوزه جامعه‌شناسی جنگ باشد. بدون شناخت ابعاد مختلف جنگ نمی‌توان در مسیر صلح گام برداشت.

بیان ضرورت تحقیق ناشی از نگاه سلبی است. به این معنا که اگر این تحقیق انجام نشود چه مضراتی دارد و چه خساراتی را ایجاد می‌کند. به هر حال جنگ به هر روایتی که بیان شود، نکته غیر قابل انکار، مؤلفه‌های اثرگذار بر فرایند جنگ است. نمی‌توان این مؤلفه‌ها را نادیده گرفت. انجام این تحقیق گامی جهت تبیین اثرگذاری مؤلفه‌های حوزه ورزش بر فرایند جنگ است و بر همین اساس انجام ندادن آن به معنای عدم تلاش جهت مطالعه عوامل و مؤلفه‌های اثرگذار بر فرایند جنگ است.

ادبیات و پیشینه پژوهش

ورزش‌های برگرفته از نظامی‌گری و جنگ

برخی از ورزش‌ها به صورت مستقیم برگرفته از شیوه‌های جنگیدن است. به عنوان مثال پیدایش زورخانه مربوط به زمان‌های خیلی قدیم است که جنگ‌های تن به تن انجام می‌شد و تعلیم فنون جنگی در آن عصر به سبک و شیوه مخصوص انجام می‌گرفت زیرا عملیات جنگی آن روز عبارت بود از اسب سواری، چوگان بازی، تیراندازی و کشتی و... که تعلیمات آن برای هر مملکتی ضروری بود.

در ورزش باستانی، ادوات کاربردی، الهام گرفته شده از ادوات جنگی است، مثلاً «میل» صورت تغییر یافته گرز است، «کباد» همان «کمان» است، «سنگ زورخانه» همان «سپر» است و «طبل زورخانه» یادآور طبل جنگی یا همان کوس است و گود زورخانه محلی برای پرورش تن و روح اما در این میان خواندن اشعار هم حکم همان رجزخوانی میدین جنگی را به خوبی ایفا کرده است با این تفاوت که در اشعار رجزخوانی هدف ترساندن حریف و غلبه بر او بوده، اما در اشعار زورخانه‌ها هدف القای توان و نیرو به ورزش کاران است که در این میان اشعار مورد نظر را با چاشنی پند و اندرز در مسیر غلبه بر نفس در نظر گرفتند (رشیدی، ۱۳۹۰).

نیروهای مسلح و ورزش

در بین سازمان‌های حاکمیتی پیش از انقلاب اسلامی، ارتش جزء اولین سازمان‌هایی محسوب می‌شود که دارای ساختار و سازمان مربوط به ورزش و آمادگی جسمانی شد. از دیرباز، ورزش و

آمادگی جسمانی یکی از مهم‌ترین مؤلفه‌های مورد نظر سازمان‌های دانا (دفاعی، امنیتی، نظامی و انتظامی)، به شمار می‌رود. از سوی دیگر ورزشکاران همیشه مورد حمایت و تقدیر حاکمیت‌های مختلف بوده است.

برخی از دستاوردهای ارتش در حوزه ورزش و تندرستی به شرح زیر عبارتند از:

- ۱- ساخت ابنیه، اماکن و تأسیسات ورزشی
- ۲- رشد و گسترش ورزش قهرمانی
- ۳- اعزام تیم‌های ورزشی و ورزشکاران به مسابقات بین‌المللی و کسب افتخار
- ۴- حضور مربیان ارتشی در باشگاه‌ها و تیم‌های ورزشی خارج از آجا
- ۵- توسعه ورزش در بین بانوان و خانواده‌های کارکنان
- ۶- تعاملات برون سازمانی ارتش جمهوری اسلامی ایران در حوزه ورزش
- ۷- فعالیت در ورزش جانبازان
- ۸- فعالیت در ورزش بازنشستگان و پیشکسوتان
- ۹- گسترش فرهنگ ورزش صبحگاهی و همگانی در کشور
- ۱۰- ورزش و فرماندهان ارتش بعد از انقلاب اسلامی (جهان‌فر، ۱۳۹۹: ۱۷۱-۱۷۵).

نیروهای مسلح و ساختار معیوب ورزش ایران

پیش از این «صالحی امیری»^۱ گفته است که ساختار ورزش معیوب و دچار اختلال در هدف است (صالحی امیری، ۱۳۹۹). حدود ۶ دهه قبل نیز جهان پهلوان غلامرضا تختی پیشنهاد تعطیلی ورزش ایران به منظور پی ریزی مناسب ورزش را ارائه کرده بود. هنوز هم ساختار ورزش ایران معیوب و مختل است. در چنین شرایطی نیروهای مسلح تا حد زیادی جوهر مدیریت و اثرگذاری بر ورزش را متحمل می‌شوند.

انقلاب اسلامی، ورزش، ورزشکاران

ورزشکاران از جمله فعال‌ترین عناصر اجتماعی به شمار می‌روند که دارای توان ایجاد موج‌های اجتماعی می‌باشند. از جمله عرصه‌های مورد توجه و حضور ورزشکاران ایرانی، انقلاب اسلامی به

^۱ ریاست کمیته ملی المپیک

شمار می‌رود. برخی از ورزشکاران پیش از انقلاب اسلامی با رهبران انقلاب از جمله امام خمینی (رحمه الله علیه) در ارتباط بودند. پس از پیروزی انقلاب اسلامی نیز عمده ورزشکاران شاخص با انقلاب اسلامی و رهبر انقلاب بیعت کردند.

در سال‌های ۱۳۵۷ تا سال ۱۳۶۸ - زمان ارتحال امام خمینی (رحمه الله علیه)، ورزشکاران چندین دیدار با رهبر انقلاب اسلامی داشتند و در حمایت از ایشان و انقلاب اسلامی مصاحبه‌های مختلفی انجام دادند. از جمله اینکه در بیست و هشتم آذرماه ۱۳۵۸ رهبر انقلاب اسلامی و فرمانده کل نیروهای مسلح، با کشتی گیران قهرمان دیدار کرد و برای آنها سخنرانی نمودند.

در این دیدارها فرمانده کل قوای جمهوری اسلامی ایران با بیان جمله معروف «من ورزشکار نیستم ولی ورزشکاران را دوست دارم» تعلق خاطر خود به ورزش و ورزشکاران را به صراحت بیان کرد. در ۱۶ اسفند ماه ۱۳۶۰ نیز با اعضای تیم‌های فوتبال منتخب تهران، برنده جام قائد اعظم پاکستان و تیم‌های پرسپولیس، شاهین و استقلال، دیدار کرد و گفت: «... من خودم ورزشکار نیستم اما ورزشکارها را دوست دارم» (امام خمینی (رحمه الله علیه)، ۱۳۸۹، ج ۱۶: ۸۲-۸۰).

در یکی از این دیدارها فرمانده کل قوا خطاب به ورزشکاران فوتبالیست‌هایی نظیر علی پروین - گفت: «جبهه شما همان زمین مسابقه است و نشاطی که شما به مردم پشت جبهه می‌دهید، اجر همان رزمندگان را دارد» (حاج بابایی، ۱۳۹۸). بسیاری از فوتبالیست‌ها - از جمله علی پروین - برای افزایش روحیه رزمندگان و مردم راهی جبهه جنگ تحمیلی رژیم بعث عراق علیه ایران شدند.

ورزش ایران در سال‌های جنگ تحمیلی

در فاصله سال‌های ۱۳۵۹ الی ۱۳۶۷ که جنگ تحمیلی رژیم بعث عراق علیه ایران ادامه داشت، ورزش ایران در رقابت‌های مختلف آسیایی و جهانی شرکت کرد. حاصل این حضور کسب مدال‌های مختلف توسط ورزشکاران ایرانی بود. در حوزه قهرمانی در رقابت‌های آسیایی سال‌های ۱۹۸۲ و ۱۹۸۶ میلادی شرکت کرد. البته تحریم بیست و دومین دوره المپیک در سال ۱۹۸۰ در مسکو شوروی به دلیل اشغال افغانستان و تحریم بیست و سومین دوره المپیک در سال به میزبانی ۱۹۸۴ لس آنجلس آمریکا به دلیل حمایت‌های آمریکا از عراق نیز در همین مقطع رخ داد.

در همان ایام که ایران دچار رخداد جنگ تحمیلی رژیم بعث عراق بود، در واقع به عنوان یک کشور مذهبی و مدعی پرچمداری تشیع در جهان، در برابر کشوری دفاع می‌کرد که اماکن مقدس و مذهبی و متبرکه را در خود جا داده بود. برانگیختن مردم مذهبی ایران برای دفاع در برابر چنین کشوری (عراق) به

تدابیر ویژه‌ای نیاز داشت. از جمله اینکه در این راستا، «گروه‌های مرجع» نظیر روحانیون، مداحان، ورزشکاران، هنرمندان و... عهده‌دار فرایند جذب برای دفاع در برابر دشمنان شدند.

حضور ورزشکاران در جبهه‌های نبرد، منجر به افزایش انگیزه سایر اقشار جامعه برای حضور در جبهه شده بود. در واقع ورزشکاران عامل افزایش انگیزه دیگران برای همراهی با حاکمیت در فرایند جنگ بودند.

از سوی دیگر سازمان‌های دانا (سازمان‌های دفاعی، امنیتی، نظامی و انتظامی) برای ارتقای توان عملیاتی و مهارتی کارکنان خود و به منظور افزایش بهره‌وری از ورزش‌های مختلف به ویژه ورزش‌های رزمی استفاده می‌کنند. برخی از ورزش‌های رزمی در کشورمان توسط این سازمان‌ها برای اولین بار مورد استفاده قرار گرفت. به عنوان مثال ورزش رزمی جودو به عنوان یک ورزش رزمی مؤثر توسط ارتش و همچنین پلیس در سال‌های پیش از انقلاب اسلامی برای اولین بار وارد مراحل آموزش دانشجویان دانشکده‌های افسری شد. همچنین این سازمان‌ها، کلاس‌های آموزشی ورزش‌های رزمی نظیر تکواندو را با دعوت از مربیان خارجی برگزار کردند.

در این راستا سازمان‌های نظامی و انتظامی به صورت علنی و یا غیرآشکار اقدام به باشگاه‌داری و تیم‌داری در حوزه ورزش می‌کنند تا از این طریق بتوانند به اهداف خود در حوزه اجتماعی دست یابند. در ایران مالکیت تیم‌های فجر^۱ عموماً با سپاه پاسداران انقلاب اسلامی، مالکیت باشگاه ملوان بندر انزلی با نیروی دریایی ارتش، مالکیت باشگاه عقاب با نیروی هوایی ارتش و... است.

ورزش، ورزشکاران و آمادگی جسمانی و جنگ‌ها در پژوهش‌ها، کتب و مقالات:

در ابتدای بررسی سوابق پژوهش به تعدادی از کتب حوزه جامعه‌شناسی جنگ، جامعه‌شناسی صلح و جامعه‌شناسی ورزش و همچنین مقالات و مدارک مربوطه که مورد بهره‌برداری پژوهشگر قرار گرفت اشاره خواهد شد. لازم به ذکر است که در ارتباط با موضوع ورزش و ورزشکاران و نهادهای ورزشی و نسبت آن‌ها با مفاهیمی همچون قدرت، جنگ، صلح، سیاست و مفاهیم مشابه به ویژه در استنادات زبان فارسی، منابع مکتوب و پژوهش‌چندانی تدوین و تولید نشده است. با این حال برخی از استنادات و منابع در دسترس برای تألیف این مقاله به شرح جدول زیر عبارتند از:

^۱ نظیر فجر سیاسی شیراز

اهداف پژوهش:

اهداف اصلی و فرعی در این مقاله به شرح زیر عبارتند از:

هدف اصلی: تبیین نقش ورزش و نهادهای ورزشی در ساختار جنگ

هدف فرعی: تبیین نقش ورزش و نهادهای ورزشی در جنگ تحمیلی رژیم بعث عراق و ایران

سئوالات تحقیق

*سؤال اصلی: نقش ورزش و نهادهای ورزشی در ساختار جنگ چیست؟

*سؤال فرعی: نقش ورزش و نهادهای ورزشی در جنگ تحمیلی رژیم بعث عراق و ایران چیست؟

مبانی نظری تحقیق:

تعاریف

ورزش: فعالیت بدنی سازمان یافته که برای تقویت قوای جسمانی و کسب مهارت‌های حرکتی

انجام می‌شود. (انوری، ۱۳۸۵: ۲۵۵۴)

*نهاد: نهاد یا نهاد اجتماعی^۱، نظام روابط اجتماعی الگو شده و سازمان یافته‌ای است که در قالب آن کارکردها و برآوردن نیازهای ضروری فردی و گروهی ممکن می‌شود. خانواده، سیاست، اقتصاد،

آموزش و پرورش و دین از مهمترین نهادهای اجتماعی محسوب می‌شود (کوئن، ۱۳۸۰: ۶۳).

*نهادهای ورزشی: نهادهای مرتبط با ورزش.

*ساختار^۲: چگونگی ساختمان چیزی، ترتیب اجزا و بخش‌های یک جسم (معین، ۱۳۸۸)

همچنین ساختار اجتماعی^۳ الگوهای کنش متقابل افراد یا گروه‌ها است؛ زندگی اجتماعی به شیوه‌ای اتفاقی به هر جهت جریان نمی‌یابد. اکثر فعالیت‌های ما ساخت یافته‌اند، یعنی به صورتی منظم و

تکراری سازماندهی شده‌اند (گیدنز، ۱۳۸۶: ۱۰۱۷).

*جنگ^۴: جنگ در معنی تحت‌اللفظی‌اش یعنی جنگیدن و مترادف با واژه‌های نبرد، حرب، پیکار،

زد و خورد، جدال، نزاع، مبارزه، رزم، قتال، کارزار (رستمی، ۱۳۸۶: ۳۲۹) واژه جنگ (war) از ریشه

^۱Social Institution

^۲structure

^۳social structure

^۴War

آلمانی (werra) گرفته شده که به معنای آزمون نیرو با استفاده از اسلحه بین ملت‌ها (جنگ خارجی) یا گروه‌های رقیب در داخل یک کشور (جنگ داخلی) صورت می‌گیرد (ادیبی سده، ۱۳۸۸: ۸ به نقل از آلن بیرو) مارکس معتقد است که جنگ یعنی مامای انقلاب. (حسنلو، ۱۳۸۸: ۶).

*جنگ تحمیلی رژیم بعث عراق علیه ایران: جنگ تحمیلی رژیم بعث عراق علیه ایران از جنگ‌های دوره معاصر است که ۸ سال (۱۳۵۹-۱۳۶۷) به طول انجامید. این جنگ در پی مجموعه‌ای از عوامل زمینه‌ساز و مناقشه‌های فزاینده سیاسی - نظامی با تجاوزهای عراق به ایران آغاز شد (ولایتی و همکاران، ۱۳۸۹: ۱).

تعاریف عملیاتی

*ورزش: انجام فعالیت‌های بدنی و ذهنی برای افزایش توانایی جسمی و روحی.

*نهاد: نهادها، ساختارها و سازوکارهای نظم و همکاری هستند که رفتار گروه‌های انسانی را در اجتماعات معین راهبری می‌کنند. نظام الگودار و منتظمی از روابط اجتماعی که برای بر آوردن نیازهای گروه لازم است.

*نهادهای ورزشی: نهاد‌های حوزه ورزش که عهده‌دار ورزش در جامعه هستند. نظیر انجمن‌ها، هیئت‌ها و فدراسیون‌های ورزشی و سازمان تربیت بدنی.

*ساختار: هر نهادی، دارای ساختار مشخصی است. انجام‌پذیری وظایف یا کارکردهای نهادها، مستلزم پیش‌بینی تشکیلات رویه‌ها و مقررات معینی است، مثلاً نهاد آموزش و پرورش، ساختاری متشکل از سازمان‌ها و مؤسسات گوناگون دارد که از طریق آن پاسخگوی نیازهای آموزشی و پرورشی جامعه است. ساختار سازمان، شبکه‌ای از اجزای کوچکتر است که نقش‌ها نامیده می‌شوند. هر نقش، وظایفی دارد و بین نقش‌های سازمانی، روابطی پیش‌بینی شده است.

*جنگ: درگیری مسلحانه و غیر مسلحانه بین دو یا چند گروه، قوم یا کشور.

*ساختار جنگ: ساختار جنگ مشتمل بر منابع انسانی، تجهیزات، فرایندها (آموزش، مقررات، قوانین، سیاست‌ها، دکترین‌ها، دستورالعمل و...)، اقتصاد، ایدئولوژی، تاریخ (سابقه منازعات پیشین) در نظر گرفته شده است. در واقع ساختار جنگ هر آن چیزی که بر وقوع و تغییر نتیجه جنگ اثرگذار است محسوب می‌شود.

*جنگ تحمیلی رژیم بعث عراق علیه ایران: در این مقاله به جنگی اطلاق می‌شود که از سوی عراق علیه ایران از ۱۳۵۹ آغاز و تا ۱۳۶۷ به طول انجامید.

نظریه‌های شاخص در حوزه جامعه‌شناسی ورزش

با توجه به اینکه در این مقاله، نقش ورزش و نهادهای ورزشی در ساختار جنگ - به ویژه جنگ تحمیلی رژیم بعث عراق علیه ایران - مورد بررسی قرار می‌گیرد، لذا بررسی نظریات مختلف در حوزه جامعه‌شناسی ورزش و به ویژه جنگ و ورزش در این بخش ضروری به نظر می‌رسد. با وجود اینکه در سرمشء، ورزش نهادی برخاسته از دل جنگ است ولی هنوز هم «جنگ» و «ورزش» دارای شباهت‌هایی با یکدیگرند. از دیدگاه کلاوزویتس جنگ عمل خشونت باری است که هدفش وادار کردن حریف به اجرای خواسته ماست. جنگ ادامه سیاست است، جنگ نه تنها ویژگی نظامی بلکه خصیصه دیپلماتیک، روان‌شناختی و اقتصادی نیز دارد (حسنلو، ۱۳۸۸: ۶). «جرج اورول» نویسنده شهیر انگلیسی هندی، فوتبال را «جنگی منهای تیراندازی» توصیف کرده بود (Beck, 2013: 72) که البته با توجه به اظهار نظر کریمی و هادیان (۱۳۹۹)؛ توصیفی از ویژگی رقابتی ورزش بین‌الملل است و جلوه‌ای از رقابت بر سر قدرت، منزلت و حتی ثروت را به نمایش می‌گذارد که در عصر پسامدرن کنونی جایگزین جنگ شده است. با این تعبیر شاید بتوان ورزش و رقابت‌های ورزشی را «ادامه جنگ اما به روش صلح‌آمیز و متمدانه» تلقی کرد و یا آن را جایگزین جنگ دانست که در خدمت آرمان‌های انسانی نظیر صلح در نظر گرفت. از این رو برخی بر این باورند که «اگرکماکان موضوع محوری روابط بین‌الملل را جنگ و صلح در نظر بگیریم، ورزش با هر دو در ارتباط نزدیک است» (Zargar, 2015: 7).

البته جنگ هم نوعی کنش اجتماعی است. از دیدگاه برخی جامعه‌شناسان، کنش‌های متقابل اجتماعی (Interactions Social) متفاوت از ارتباطات متقابل اجتماعی (Social Intercommunications) دو یا چند تن از افراد بشر پدیدار می‌گردد و بر دو نوع اند:

الف-کنش‌های متقابل پیوسته (Associative Interactions)

ب) کنش‌های متقابل ناپیوسته (Dissociative Interactions)

نوع اول این کنش‌ها به همکاری، همانندگردی و نوع دوم به رقابت، سبقت، ستیز و کشمکش

1 George Orwell

۲ نویسنده رمان‌های مشهور کتاب‌های قلعه حیوانات و ۱۹۸۴

منجر می‌شوند. بنابراین جنگ نوعی کنش متقابل ناپیوسته و همچنین ستیز خشن منظمی است که بین دو یا چند اجتماع مستقل در می‌گیرد. (ادیبی سده، ۱۳۸۸: ۸ و ۹)

با این حال در میان نظریات گوناگون حوزه جامعه‌شناسی ورزش، شش نظریه اصلی که برای مطالعه جامعه‌شناختی فعالیت‌های ورزشی در جامعه مورد استفاده قرار می‌گیرد، عبارتند از:

- نظریه اعمال‌گرا یا کارکردگرا (Functionalism Theory)
  - نظریه تضاد (Conflict Theory)
  - نظریه کنش متقابل (Inter Actionist Theory)
  - نظریه انتقادی (Critical Theory)
  - نظریه طرفداری از حقوق زنان (فمینیستی) (Feminist Theory)
  - نظریه شاکله یا شکل (figurational theory)
- شش نظریه اصلی حوزه جامعه‌شناسی ورزش

برابر نظریه کارکردگرا (Functionalism Theory)؛ در این دیدگاه، ورزش مؤسسه اجتماعی با ارزشی است که به جامعه و افراد آن سود می‌رساند. ورزش منبعی از الهام در سطوح شخصی و اجتماعی است. پیشرفت و بسط دادن برنامه‌های ورزشی که ارزش‌های سستی را تشویق می‌کنند، شخصیتی را می‌سازند و در طبقه‌بندی و پایداری جامعه سهم دارند. در این دیدگاه بر روی پیامدهای مثبت ورزش، تأکید بسیار می‌شود (کوکلی، ۱۳۹۵: ۲۰).

برابر نظریه تضاد (Conflict Theory)؛ برابر این دیدگاه، ورزش ماده مخدری است که گروه‌های فقیر اجتماع را از توجه به مشکلات باز می‌دارد. از سوی دیگر ورزش آگاهی طبقاتی را افزایش می‌دهد و افراد را متوجه از خود بیگانگی و کم‌قدرتی خود می‌کند. این دیدگاه انگیزه‌های مالی را در ورزش حذف می‌کند و به ورزش اجازه می‌دهد تا خلاقیت و سلامت جسمانی را ترویج دهد (همان، ۲۲).

در نظریه تضاد از محسوب کردن ورزش به عنوان عرصه‌ای برای خلاقیت و تجربیات آزادانه صرف نظر می‌شود. تأثیر قدرت‌های اقتصادی را در جامعه بیش از حد تخمین می‌زند. فرض را بر این می‌گذارد که افراد دارای توان اقتصادی، ورزش را طوری شکل می‌دهند که خواسته‌های آنها را برآورده کند (کوکلی، ۱۳۹۵: ۲۸ و ۲۹).

انتخاب چارچوب نظری

«گرامشی» به عنوان اندیشمند حوزه تضاد، بر این باور است که «ورزش به عنوان ترکیبی از فرهنگ ملی و سلطه است». مهمترین مبحث گرامشی نظریه «هژمونی» وی به شمار می‌رود. وی هژمونی را در معنا به معنی سلطه و رهبری می‌داند. از نظر گرامشی دو نهاد اجتماعی (رسانه و ورزش) دارای هژمونی هستند. ورزش و رسانه به هم وابسته بوده و با یکدیگر رابطه همزیستی مسالمت آمیزی دارند. گرامشی بر این باور است که ورزش به عنوان نهاد اجتماعی هژمونیک، به کمک رسانه برتری مردان بر زنان را طبیعی جلوه می‌دهد. وی پس از بیان نظریه نظام قشربندی پیازی، در بخشی از نظریاتش بر این باور است که طبقه حاکم سعی می‌کند که سلطه خویش را با دو ابزار اصلی دین و تبلیغات پخش کند. برابر دیدگاه وی طبقه حاکم سعی می‌کند باورهایی که منافع عمومی نیست را منافع عمومی جلوه دهد.

از سوی دیگر همان دستگاه سیاست‌گذار ممکن است برای رونق عرصه جنگ و تشویق مردم به حضور در میدان نبرد در برابر دشمن، از ورزشکاران مطرح به عنوان الگو استفاده کند. می‌توان به «مرتون» و نظریه «گروه‌های مرجع» در چارچوب نظریه کارکردگراها اشاره کرد. وی این مفهوم را در قالب «نظریه برد متوسط» ارائه کرد. «مرتون» در طرح نظریه گروه‌های مرجع بر این موضوع تاکید می‌کند که انسان‌ها در رفتارها و ارزیابی‌های خود، جهت‌گیری‌هایشان را متناسب با گروه‌هایی که به عنوان چارچوب مرجع برمی‌گزینند، تنظیم می‌کنند. در نظریه گروه‌های مرجع، افراد، مجموعه‌ها، رده‌های اجتماعی و حتی سرمشق‌ها و الگوهای تاریخی نیز ممکن است به عنوان گروه مرجع در نظر گرفته شوند.

جامعه‌شناسان بر این باورند که «در فرایند شکل‌گیری نگرش تصمیم‌گیری و کنش افراد در جامعه عواملی چند نقش دارند از جمله مهمترین آنها افراد یا گروه‌های مرجع‌اند که مبنای معیار دآوری و ارزیابی کار کنش‌گران اجتماعی قرار می‌گیرند» (صدیق سروسستانی، هاشمی، ۱۳۸۱: ۱۴۹). در اینجا با سؤالی مواجه می‌شویم که آیا ورزش ابزار یا عاملی برای گسترش صلح و یا جنگ محسوب می‌شود؟ البته نمی‌توان این واقعیت را انکار کرد که برخی بر این باورند که ورزشکاران به تنهایی نمی‌توانند مقدمات صلح یا جنگ را مهیا کنند. بلکه در چهارچوب نقشه راه سیاست‌مداران، تصمیم‌سازان و تصمیم‌گیران نقش محوری خود را در راستای تبلیغات جذب مشارکت مردم در جنگ به ثمر می‌رسانند. البته نباید فراموش کرد که در فرایند شکل‌گیری نگرش

و تصمیم‌گیری و کنش افراد در جامعه عواملی چند نقش دارند از جمله مهمترین آنها افراد یا گروه‌های مرجع محسوب می‌شوند که مبنا و معیار داوری و ارزیابی کار کنش‌گران اجتماعی قرار می‌گیرند. گروه‌های مرجع دو کارکرد عمده‌ی هنجاری و مقایسه‌ای دارند. برخی نیز بر این باورند که در مواردی از ظرفیت ورزش، ورزشکاران و نهادهای ورزشی برای از بین بردن موقعیت‌های صلح‌آمیز و تحریک دشمنی استفاده شده است. در جنگ تحمیلی رژیم بعث عراق علیه ایران با ورزشکارانی مواجه‌ایم که به عنوان رزمنده وارد جنگ شدند و این اقدام آن‌ها (به عنوان گروه مرجع) منجر به تشویق حضور سایر افراد برای حضور در جبهه شد.

نظریه برد متوسط	مرتون	نظریه کارکردگرا	چارچوب نظری
گروه‌های مرجع			
فرهنگ ملی و سلطه	گرامشی	نظریه تضاد	
هژمونی			
نظام قشربندی پیازی			

جدول چارچوب نظری

روش تحقیق

نوع پژوهش حاضر کاربردی است. رویکرد پژوهش در این پژوهش ترکیبی (کیفی و کمی) است. ابتدا از روش اسنادی استفاده خواهد شد و سپس بر اساس مصاحبه‌های انجام شده از روش تاریخ شفاهی و همچنین روش موردی زمینه‌ای نیز استفاده خواهد شد. همچنین در جمع‌آوری اطلاعات از روش میدانی (پیمایشی) و همچنین مصاحبه استفاده خواهد شد. داده‌های پرسشنامه با استفاده از نرم افزار (spss) مورد تجزیه و تحلیل قرار خواهد گرفت تا در این مرحله روش تحقیق پیمایشی اعمال شود. همچنین مصاحبه تا اشباع نظری ادامه خواهد یافت. مقوله بندی و تحلیل محتوای کیفی و بهره‌گیری از مکس کیو دی ای (Maxqda) در این مرحله اثرگذار خواهد بود.

جامعه آماری تحقیق و نمونه آماری

جامعه آماری پژوهش حاضر عبارت است از مجموعه‌ای از اساتید دانشگاهی، ورزشکاران و کارکنان نظامی و غیرنظامی که تا حدودی با عملکرد سازمان‌های نظامی و ورزش در دوره‌های مختلف آشنایی دارند و حداقل یک مقاله یا کتاب در حوزه نظامی یا ورزش تألیف کرده باشند. با توجه به اینکه تعداد این افراد ۸۰ نفر است، لذا برابر فرمول کوکران تقریباً تعداد ۶۷ نفر برای

پاسخگویی به پرسشنامه انتخاب شدند.

از سوی دیگر مصاحبه با خبرگان حوزه نظامی و ورزش تا مرحله اشباع نظری مد نظر قرار گرفت. این افراد دارای تحصیلات حداقل کارشناسی ارشد، حداقل ۲۰ سال سابقه کار، حداقل ۴۰ سال سن، دارای مسئولیت و یا آشنایی کامل در هر دو حوزه نظامی‌گری و ورزش هستند. با مراجعه به مکان حضور تعداد ۱۳ نفر از خبرگان دانشگاهی، نظامی و ورزشی به مصاحبه با آنان پرداخته خواهد شد. بر این اساس، در این پژوهش تعداد ۱۳ نفر از اساتید دانشگاهی، کارکنان نظامی و مسئولین حوزه ورزش و نظامی‌گری برای پاسخ به سؤالات مصاحبه استفاده شده است.

فرضیه

با توجه اینکه تحقیق اکتشافی است، فاقد فرضیه می باشد.

یافته‌ها

عمل پردازش داده‌های برآمده از تعداد ۶۷ پرسشنامه، معمولاً با استفاده از نرم‌افزارهای آماری انجام می‌شود. در این مقاله نیز تلاش شده است، تا نتایج حاصل از پاسخ‌ها بصورت خلاصه و به همراه جدول و نمودار مربوطه ارائه شود و تحلیل‌ها نیز بر اساس این جداول انجام شود. در تجزیه و تحلیل داده‌های این پژوهش سعی شده است که ابتدا با استفاده از آمار توصیفی به بررسی مشخصات فردی گروه نمونه، و در ادامه با استفاده از شاخص‌های فراوانی و درصد و میانگین به بررسی سوال‌های پرسشنامه پرداخته شد. پیش از ورود به پرسشنامه و نتایج به دست آمده از آن به مصاحبه‌های انجام شده با تعداد ۱۳ نفر از اساتید دانشگاهی، کارکنان نظامی و مسئولین حوزه ورزش و نظامی‌گری اشاره و تجزیه و تحلیل مصاحبه‌ها با استفاده از نرم‌افزار مکس کویی انجام خواهد شد.

مصاحبه‌ها

با هر کدام از مصاحبه‌شوندگان دقایقی پیش از مصاحبه به صورت غیررسمی گفت و گو کردیم تا صمیمیتی ایجاد و حداکثر صراحت کلام و صداقت در مصاحبه بیان شود. برخی از سؤالات مصاحبه‌ها عبارتند از:

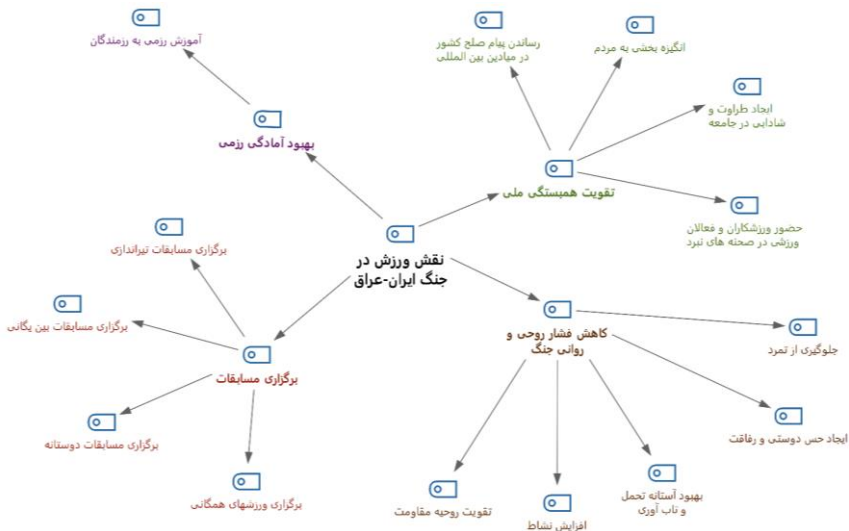
*نقش ورزش و نهادهای ورزشی در ساختار جنگ چیست؟

*نقش ورزش و نهادهای ورزشی در جنگ تحمیلی رژیم بعث عراق علیه ایران چه بود؟
همچنین جدول مضامین و کد در دو لایه به شرح زیر عبارتند از:

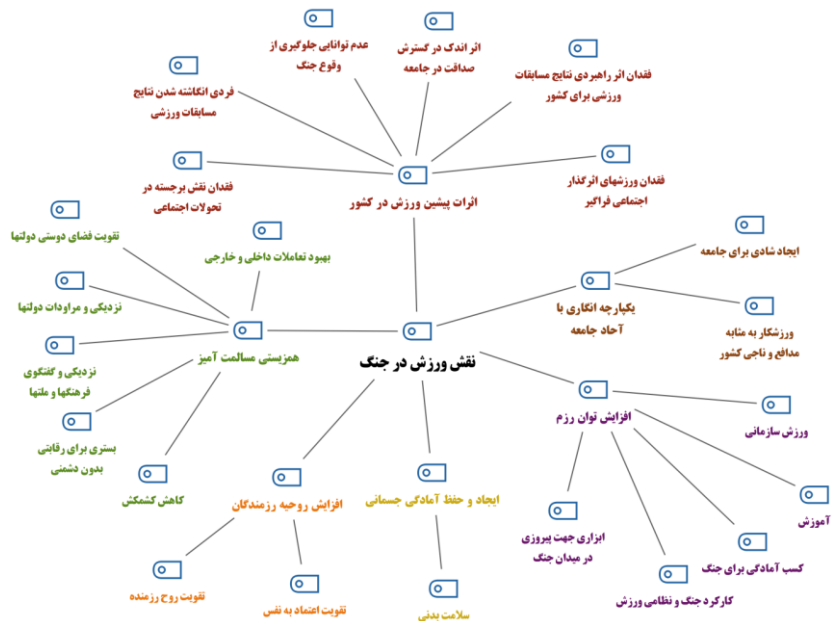
جدول مضمون و کد در دو لایه

کد	مضمون اصلی	
سلامت بدنی	ایجاد و حفظ آمادگی جسمانی	
ورزش سازمانی		
آموزش	افزایش توان رزم	
کسب آمادگی برای جنگ		
کارکرد جنگ و نظامی ورزش		
ابزاری جهت پیروزی در میدان جنگ	یکپارچه انگاری با آحاد جامعه	
ورزشکار به مثابه مدافع و ناجی کشور		
ایجاد شادی برای جامعه	اثرات پیشین ورزش در کشور	
فقدان ورزشهای اثرگذار اجتماعی فراگیر		
فقدان اثر راهبردی نتایج مسابقات ورزشی برای کشور		
اثر اندک در گسترش صداقت در جامعه		
عدم توانایی جلوگیری از وقوع جنگ		
فردی انگاشته شدن نتایج مسابقات ورزشی		
فقدان نقش برجسته در تحولات اجتماعی		
بهبود تعاملات داخلی و خارجی		همزیستی مسالمت آمیز
تقویت فضای دوستی دولتها		
نزدیکی و مراودات دولتها		
نزدیکی و گفتگوی فرهنگها و ملتها		
بستری برای رقابتی بدون دشمنی		
کاهش کشمکش	افزایش روحیه رزمندگان	
تقویت روح رزمنده		
تقویت اعتماد به نفس		

نمودار نقش ورزش در جنگ تحمیلی رژیم بعث عراق علیه ایران

نمودار نقش ورزش در جنگ

بیان یافته‌های آمار توصیفی

یافته‌های جدول نشان دهنده آن است که بیشتر افراد پاسخگوی پرسشنامه، مرد هستند و افراد دارای سن ۵۱ الی ۶۰ سال بیشترین پاسخگویان پرسشنامه بودند بیشترین فراوانی سنوات خدمتی

و تجربه کاری مربوط به ۲۱ الی ۳۰ سال با ۳۴/۳۲۸ درصد است. بیشترین سطح تحصیلات مربوط به افراد دارای سطح تحصیلی کارشناسی ارشد با ۵۹/۷۰۱ درصد بودند. در این میان؛ بیشتر پاسخگویان (حدود ۶۱ درصد از پاسخگویان) بر این باورند که آمادگی جسمانی نظامیان می‌تواند منجر به افزایش درگیری شود.

بیشتر پاسخگویان (۷۰/۷۶۹ درصد پاسخگویان) بر این باورند که ورزش می‌تواند در خدمت اهداف امنیتی و ژئوپلیتیکی قرار گیرد.

اکثریت قاطع پاسخگویان (۹۶/۹۲۴ درصد پاسخگویان) بر این باورند که ورزش و آمادگی جسمانی نظامیان می‌تواند در بکارگیری بهتر تجهیزات نظامی اثرگذار شود.

بیشتر پاسخگویان (۷۳/۸۴۵ درصد) بر این باورند که ورزشکاران در رعایت مقررات نظامی دارای انضباط بیشتر به نسبت غیرورزشکاران هستند

بیشترین پاسخگویان (۸۶/۱۵۲ درصد پاسخگویان) بر این باورند که ورزشکاران تسلط بیشتری در اجرای آموزش‌های نظامی به نسبت غیرورزشکاران دارند.

تعداد ۶۹/۲۳۰ درصد از پاسخگویان بر این باورند که ورزشکاران اطاعت پذیری بیشتری در حوزه نظامی‌گری نسبت به غیرورزشکاران در انجام وظایف محوله دارند.

بیشترین پاسخگویان (۸۹/۲۲۹ درصد پاسخگویان) بر این باورند که ورزشکاران در حوزه نظامی‌گری، آموزش پذیری مناسب‌تری به نسبت سایر افراد دارند.

بیشترین پاسخگویان (۹۵/۳۸۴ درصد پاسخگویان) بر این باورند که ورزش می‌تواند در افزایش تاب‌آوری کارکنان نظامی اثرگذار است.

بیشترین پاسخگویان (۹۶/۹۲۲ درصد پاسخگویان تا حد خیلی زیاد و زیاد) بر این باورند که ورزش در ارتقاء سلامت روحی و جسمی رزمندگان اثرگذار است.

بیشتر پاسخ دهندگان (۴۵/۹۴۳ درصد پاسخ دهندگان) بر این باور است که ورزش می‌تواند منجر به تقویت قومیت‌گرایی و تشدید تنش‌های قومی در درون و فیما بین کشورها شود.

بیشتر پاسخگویان (۶۹/۲۳۰ درصد پاسخگویان تا حد زیاد و خیلی زیاد) بر این باورند که ورزش می‌تواند عاملی برای کسب هژمونی در روابط بین کشورها باشد.

بیشترین پاسخگویان (۶۱/۵۳۷ درصد پاسخگویان تا حد زیاد و خیلی زیاد) بر این باورند که ورزش در تقویت تعلقات مذهبی نظامیان و وفاداری به حاکمیت مذهبی اثرگذار است.

بیشترین پاسخگویان (۶۱۴ / ۸۴ درصد پاسخگویان در حد زیاد و خیلی زیاد) بر این باورند که ورزش در تقویت ملی‌گرایی نظامیان و وفاداری به حاکمیت ملی اثرگذار است.

بیشترین پاسخگویان (۶۱۴ / ۸۴ از پاسخگویان تا حد زیاد و خیلی زیاد) بر این باورند که ورزش در افزایش حمیت قسمتی کارکنان نظامی اثرگذار است

بیشترین پاسخگویان (۳۹۳ / ۸۹ از پاسخگویان تا حد زیاد و خیلی زیاد) بر این باورند که ورزش در افزایش انگیزه کارکنان نظامی اثرگذار است.

بیشترین پاسخگویان (۷۵ / ۴۳ درصد پاسخگویان) بر این باورند که ورزش در ساختار جنگ اثرگذاری دارد. بنابراین ورزش در ساختار جنگ اثرگذار است

بیشتر پاسخگویان (۹۲۲ / ۵۶ درصد پاسخگویان) بر این باورند که نهادهای ورزشی نمی‌توانند در افزایش درگیری و تنش بین حکومت‌ها، کشورها، اقوام و عاملی برای رونق جنگ نقش داشته باشند.

بیشترین بخش پاسخگویان (۲۴۹ / ۵۶ درصد پاسخگویان) بر این باورند که ورزش در جنگ تحمیلی نتوانست به عاملی برای کاهش تنش و درگیری عراق و ایران مبدل شود.

بیشترین پاسخگویان (۷۴۹ / ۴۳ درصد پاسخگویان) بر این باورند که اثرگذاری نهادهای ورزشی بر رونق جنگ کم و خیلی کم بود.

بیشترین بخش پاسخگویان (۹۳۷ / ۶۰ درصد پاسخگویان) بر این باورند که در جنگ تحمیلی رژیم بعث عراق علیه ایران، نهادهای ورزشی نتوانستند به عاملی برای کاهش تنش و درگیری عراق و ایران مبدل شوند.

بیشترین پاسخگویان (۷۶۸ / ۷۰ درصد پاسخگویان) بر این باورند که ورزش عاملی برای رونق جنگ و افزایش درگیری نظامی عراق و ایران محسوب نمی‌شود.

بیشترین پاسخگویان (۸۴۵ / ۵۳ درصد پاسخگویان) بر این باورند که در جنگ تحمیلی رژیم بعث عراق علیه ایران، حضور ورزشکاران در جبهه توانست منجر به افزایش انگیزه حضور مردم در جنگ و حمایت اجتماعی از ادامه فرایند جنگ شود.

بررسی اعتبار (روایی) و پایایی پرسشنامه

اعتبار پرسشنامه را صاحب نظران تأیید کردند. اگرچه این روایی با روش اعتبار صوری نیز مورد تأیید قرار گرفت. از سوی دیگر همانطور که در جدول ذیل دیده می‌شود، پایایی پرسشنامه با مقدار آلفای کراباخ ۰/۸۹ درصد است و این نشان می‌دهد که پرسشنامه از هماهنگی درونی برخوردار است و

افراد ادراک یکسانی از سوالات دارند و اگر در چند زمان مختلف در یک جمعیت از این پرسشنامه استفاده کنیم، اختلاف چندانی در نتیجه به دست آمده مشاهده نخواهد شد.

پایایی پرسشنامه

تعداد سوالات	آلفای کرانباخ
۲۷	۰.۸۹۲

نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر با هدف تبیین نقش ورزش و نهادهای ورزشی در ساختار جنگ (به ویژه سال‌های جنگ تحمیلی رژیم بعث عراق علیه ایران)، انجام و برای دستیابی به اهداف اصلی و فرعی از رویکرد تحقیق ترکیبی (کمی و کیفی) بهره گرفته شده است. بدین منظور ابتدا به مطالعه مبانی نظری تحقیق و کلیه منابع در اختیار اعم از فارسی و لاتین و همچنین پژوهش‌های پیشین پرداخته شد. در ادامه روند پژوهش، پرسشنامه به عنوان یکی از کارآترین ابزار گردآوری اطلاعات مورد استفاده قرار گرفت. پژوهشگر به منظور اجرای پرسشنامه‌ای پایا و روا، انجام مطالعات بیشتر در مبانی نظری تحقیق و نظرسنجی‌های کارشناسانه را سرلوحه کار خود قرار داد. اعتبار پرسشنامه را صاحب نظران تأیید کردند و پایایی آن با آلفای کرونباخ (۰.۸۹۲) است. در ادامه پرسشنامه‌ها در میان افراد نمونه که ۶۷ نفر بودند توزیع و سپس اطلاعات لازمه جمع‌آوری و جهت تجزیه و تحلیل اطلاعات اقدام شد. به این ترتیب فعالیت میدانی تحقیق با توزیع پرسشنامه‌ها در جامعه آماری شروع و با جمع‌آوری آنها خاتمه یافت.

روش تحقیق در این مرحله از پژوهش پیمایشی بود و در نهایت نیز به منظور تجزیه و تحلیل داده‌ها از نرم‌افزار Spss استفاده شده است. در مرحله بعدی مصاحبه با تعداد ۱۳ نفر از خبرگان دانشگاهی، نظامی و ورزشی انجام شد. برای تحلیل محتوای مصاحبه‌ها و استخراج مقوله‌ها و مفاهیم و ارائه گزارش از نرم‌افزار Maxqda استفاده شد. نتایج پژوهش با نتایج آن دسته از پژوهش‌ها که نقش ورزش و نهادهای ورزشی در ساختار جنگ مورد اشاره قرار می‌دهد، همسو است.

در جمع بندی نهایی بر اساس نتایج پژوهش انجام شده؛

۱- به رغم اینکه ورزش بر ساختار جنگ اثرگذار است، ولی اثرگذاری نهادهای ورزشی در ساختار جنگ کم است.

۲- اگرچه ورزش در جنگ تحمیلی رژیم بعث عراق علیه ایران اثرگذار بود ولی، نهادهای

ورزشی نتوانستند به عاملی برای کاهش تنش و درگیری در این جنگ مبدل شوند. همچنین ورزش عاملی برای رونق جنگ و افزایش درگیری نظامی عراق و ایران محسوب نمی‌شود. البته حضور ورزشکاران ایرانی در جبهه توانست منجر به افزایش انگیزه حضور مردم ایران در جنگ و حمایت اجتماعی از ادامه فرایند جنگ شود.

همچنین در سؤال اصلی (نقش ورزش و نهادهای ورزشی در جنگ) تعداد ۶ مضمون اصلی و ۲۲ کد، در سؤال فرعی نقش ورزش و نهادهای ورزشی در جنگ تحمیلی رژیم بعث عراق علیه ایران، تعداد ۵ مضمون اصلی و تعداد ۲۷ کد شناسایی شد.

پیشنهادات

در راستای کاربردی سازی نتایج پژوهش، پیشنهادات زیر ارائه می‌شود؛
 - ارائه دستوردهای پژوهش به مبادی ذیربط حوزه نظامی گری و جنگ و حتی (نظیر وزارت امور خارجه، ستاد کل نیروهای مسلح، ارتش جمهوری اسلامی ایران و...):
 - به منظور بهره برداری در راستای تحقق برنامه‌های تقویت توان رزمی و بازدارندگی دفاعی.
 - نهادهای ورزشی با برنامه ریزی منسجم و هم افزا به دنبال افزایش اثرگذاری در حوزه‌های صلح و جنگ باشند.

- سازمان‌های دانا (دفاعی، امنیتی، نظامی و انتظامی) با افزایش بهره‌گیری از ورزش و تعامل با نهادهای ورزشی، اثرگذاری ورزش بر فرایند اقدامات خود را افزایش دهند.
 - سازمان‌های دانا با بهره‌گیری از ورزشکاران، توانایی خود در عرصه‌های مختلف را افزایش دهند.
 - پژوهش مجزایی در خصوص نقش ورزشکاران در تحولات جنگ تحمیلی رژیم بعث عراق علیه ایران انجام شود.

- به منظور اعمال مدیریت دانش و انتقال تجربه و درس آموخته‌های مدیریت بر نقش ورزش، نهادهای ورزشی و ورزشکاران در جنگ تحمیلی و امور دفاعی، ثبت و ضبط و مستندسازی و تاریخ شفاهی ورزش در جنگ تحمیلی و کاربست آن مورد توجه قرار گیرد.

منابع

قرآن کریم.

امام خمینی (رحمته‌الله‌علیه)، روح‌الله (۱۳۸۹). صحیفه امام: مجموعه آثار امام خمینی (رحمته‌الله‌علیه)؛ بیانات، پیام‌ها، مصاحبه‌ها، احکام، اجازات شرعی و نامه‌ها، جلد ۱۱، تهران: نشر مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (ره)، چاپ پنجم.

امام خمینی (رحمته‌الله‌علیه)، روح‌الله (۱۳۸۹). صحیفه امام: مجموعه آثار امام خمینی (رحمته‌الله‌علیه)؛ بیانات، پیام‌ها، مصاحبه‌ها، احکام، اجازات شرعی و نامه‌ها، جلد ۱۶، تهران: نشر مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (ره)، چاپ پنجم.

ادیبی سده، مهدی (۱۳۸۸). جامعه‌شناسی جنگ و نیروهای نظامی، تهران: نشر سمت، چاپ نهم.

انوری، حسن (۱۳۸۵). فرهنگ فشرده سخن؛ جلد دوم، تهران: نشر سخن، چاپ دوم.

باشگاه خبرنگاران (۱۳۹۱). محمد پنجعلی در داری سال ۶۶ در چه پستی بود؟. باشگاه خبرنگاران جوان. ۴

بهمن ۱۳۹۱. کد مطلب ۴۲۴۴۰۲۶. به نشانی <https://www.yjc.news/>

بوتول، گاستون (۱۳۷۴). جامعه‌شناسی جنگ، ترجمه: هوشنگ فرخجسته، تهران: شرکت انتشارات علمی و فرهنگی، چاپ دوم.

بهرام، عباس (۱۳۶۷). بررسی چگونگی گذراندن اوقات فراغت دانش‌آموزان رزمنده عملیاتی با تأکید بر فعالیت‌های ورزشی، تهران، دانشکده علوم انسانی دانشگاه تربیت مدرس، پایان‌نامه کارشناسی ارشد.

بی‌نا (۱۳۹۷). دستاوردهای ورزشی ارتش در چهل سالگی انقلاب، منتشر شده در پایگاه اینترنتی جوان

آنلاین، تاریخ ۱۵ بهمن ۱۳۹۷، کد مطلب ۹۴۴۹۵۲ به نشانی <http://www.Javann.ir/003xpA>

بی‌نا (۱۳۹۶). ورزش در اسلام. سایت اینترنتی پرسمان. کد مطلب ۴۸۹۲۴، ۱۳۹۶/۱۲/۰۵، به نشانی

<https://www.porseman.com>

التیامی نیا، رضا؛ محمدی عزیزآبادی، مهدی (۱۳۹۴). نقش تبعی و تسریع‌کننده ورزش در فراهم کردن شرایط صلح در بین دولت‌ها، تحقیقات سیاسی بین‌المللی، ۷(۲۲)، ۱۴۹-۱۷۹.

جهان‌فر، رضا و کرمی، فهیمه (۱۳۹۵). گذر از طوفان حوادث؛ زندگی و عملکرد امیر سرتیپ دوم جانباز آزاده حسین یاسینی. تهران: نشر آتشیبار.

جهان‌فر، رضا (۱۳۹۹). ارتش، اقتدار و امنیت. تهران: نشر سوره سبز.

جهان‌فر، رضا، کرمی، فهیمه (۱۴۰۰). پهلوانان؛ شرحی بر زندگی و عملکرد شهدای ورزشکار ارتش جمهوری اسلامی ایران، تهران: نشر آتشیبار.

حاج بابایی، عرفان (۱۳۹۸). رهبری که ورزشکار نبود اما ورزشکاران را دوست داشت؛ امام خمینی؛ رهبری که زمین فوتبال را به میدان جنگ تشبیه کرد، خبرگزاری تحلیلی ایران خبرآنلاین، ۱۴ خرداد ۱۳۹۸،

کد خبر ۱۲۶۶۶۴۳، به نشانی khabaronline.ir/news

حسن زاده، علی رضا (۱۳۸۴). چارچوب‌های فرهنگی جنگ، کتاب ماه علوم اجتماعی، ۹(۹۶)، ۷۰-۷۴.

حسنلو، خسرو (۱۳۸۸). مروری بر مفاهیم جنگ و بررسی تاثیر ویژگی جنگ‌های آینده بر سیاست دفاعی، تهران: موسسه آموزشی و تحقیقاتی صنایع دفاع، چاپ اول.

حشمت زاده، محمدباقر؛ اکرمیان، محمدحسین (۱۳۹۴). ارتباط سنجی ورزش و سیاست با بهره‌گیری از نظریه آنتونی گرامشی، رهیافت‌های سیاسی و بین‌المللی، ۷(۴۳)، ۱۱-۳۵.

حیدریان، محسن (۱۳۹۹). ورزش برای پرواز، تهران: مرکز انتشارات راهبردی نهجا، چاپ اول.

ذاکری خاطر، سمیه، ذاکری خاطر، رضا (۱۳۹۵). کلاه سبزه‌ها؛ خاطرات نیروهای ویژه هواپرد، تهران: انتشارات سازمان عقیدتی سیاسی آجا، چاپ اول

رامتین، شهرام (۱۳۸۹). تاریخ نظامی و هنر جنگ، تهران: انتشارات دانشگاه افسری امام علی (ع)، چاپ دوم رستمی، محمود (۱۳۸۶). فرهنگ واژه‌های نظامی، تهران: نشر ایران سبز.

رشیدی، طاهره (۱۳۹۰). ورزش باستانی؛ ورزش مقدس ایرانیان، سایت تبیان، ۲۸ فروردین ۱۳۹۰، به نشانی

<https://article.tebyan.net>

ریاضی، وحید (۱۳۹۹). تحلیلی بر سرباز حرفه‌ای در آینده سازمان نظامی ایران. مطالعات دفاع مقدس، ۶(۴)، ۱۳۹-۱۵۹.

ساتب آجا؛ سازمان تربیت بدنی ارتش جمهوری اسلامی ایران (۱۳۹۸). سالنامه «قهرمان»، تهران: نشر آجا.

صالحی امیری، رضا (۱۳۹۹). دشمن به دنبال تعلیق ورزش ایران است. سایت اینترنتی کیهان ورزشی، کد خبر: ۵۸۸۵۲، تاریخ انتشار: ۱۲ مهر ۱۳۹۹، به نشانی <http://kayhanvarzeshi.ir/fa/news>

صباغیان، علی (۱۳۹۴). دیپلماسی ورزشی، مطالعات فرهنگ و ارتباطات، ۱۶(۳)، ۱۳۱-۱۵۲.

صدیق‌سروستانی، رحمت‌الله و هاشمی، سیدضیاء (۱۳۸۱). گروه‌های مرجع در جامعه‌شناسی و روانشناسی اجتماعی با تاکید بر نظریه‌های مرتن و فستینگر. نامه علوم اجتماعی، ۱۰(۲۰)، ۱۴۹-۱۶۷.

غلام‌زاده، حمیدرضا (۱۳۹۸). آیا دیپلماسی ورزشی می‌تواند به رژیم صهیونیستی ضربه بزند؛ چگونه تحریم ورزشی به رفع تبعیض آپارتاید کمک کرد؟، سایت اینترنتی تبیان، اول آبان ۱۳۹۸، به نشانی

<https://article.tebyan.net>

فولادی، جمشید، مکری، مهدی (۱۴۰۰). تاریخ ورزش در ارتش. تهران: سازمان تربیت بدنی ارتش.

قانع‌راد، محمد امین (۱۳۹۶). گفتگوی رادیویی با رادیو ورزش. «نقش تاریخی ورزش در جنگ و صلح»، سوم خرداد.

کوکلی، جی (۱۳۹۵). ورزش در جامعه ۱ و ۲، ترجمه: بهرام قدیمی، تهران، نشر بامداد کتاب، چاپ دوم

کوئن، بروس (۱۳۸۰). مبانی جامعه‌شناسی. ترجمه: غلامعباس توسلی و رضا فاضل، تهران: نشر سمت.

گروه رسانه‌های خبرگزاری تسنیم (۱۳۹۴). دفاع مقدس عرصه هنرنمایی ورزشکاران شهید. خبرگزاری

تسنیم. ۲۵ آذر ۱۳۹۴، کد مطلب 944488، به نشانی <https://www.tasnimnews.com/fa/news>

گیدنز، آنتونی (۱۳۷۷). جامعه‌شناسی. ترجمه: منوچهر صبوری، تهران: نشر نی، چاپ چهارم.

معین، محمد (۱۳۸۸). فرهنگ فارسی. تهران: نشر امیر کبیر.

- مک ریون، ویلیام هری (۱۳۹۸). تخت خوابت را مرتب کن؛ چیزهای کوچکی که می تواند زندگی شما؛ حتی دنیا را دگرگون کند، ترجمه: ماهی طلا جعفرنیا، تهران: نشر برات علم، چاپ اول
- موسوی، سید سعید؛ نباتیان، محمداسماعیل؛ کلاتری، ابراهیم و حق گو، جواد (۱۳۹۹). مرجع امنیت ملی در اندیشه‌ی فقهی آیت‌الله خامنه‌ای، پژوهش‌های انقلاب اسلامی، (۲)۹، ۱۳۱-۱۵۳.
- مهرآیین، محمدرضا (۱۳۸۷). نظریات جدید جامعه‌شناسی و ورزش، تهران: نشر جامعه‌شناسان، چاپ اول
- ولایتی، علی اکبر؛ صادقی یکتا، اصغر و یزدان فام، محمود (۱۳۸۹). تاریخ سیاسی و نظامی جنگ عراق با ایران، تهران: نشر کتاب مرجع.
- هادیان، ناصر و کریمی، امیر هوشنگ (۱۴۰۰). قدرت نرم ورزش در خدمت اهداف ژئوپلیتیکی سیاست خارجی (مطالعه موردی: چین)، بین‌المللی ژئوپلیتیک، ۱۷ (۶۲)، ۱۸۲-۲۰۲.
- هاشمی شیخ‌شبان، سیده‌عظیمه و کشاورز شکری، عباس (۱۳۹۹). بررسی راهبردهای فرماندهی شهید امیر سپهد علی صیاد شیرازی در دوران دفاع مقدس. مطالعات دفاع مقدس، ۶ (۲)، ۴۷-۶۸.
- Ahmadi Pour, Zahra; Reza Jonaidi; Chamran Bouye and Saadat Hosaini (2013), "Coceptualization of Geopolitics of Sport", *Geopolitics Quarterly*, Year 9, No: 2, Summer, pp: 1- 48. (in Persian)
- Beck, Peter J. (2013), "War Minus the Shooting; George Orwell on International Sport and Olympics", *Sport in History*, Vol. 33, No. 1, pp: 65-80.
- Hlabane, B (2012). "The Political, Economic And Social Impact Of Hosting Mega - Sports Events: The 2010 South Africa World Cup In Comparative Perspective". Beppu: Ritsumeikan Asia Pacific University.
- Scutti, Giuseppe and Jan A. Wendt (2016) "Football and Geopolitics", *GeoSport for Society*, vol. 5, no. 2, pp. 100-106.
- Zargar, Afshin (2015), "Sport and International Relations: Conceptual and Theoretical Aspects", *Political Science Quarterly*, Year 11, No: 31, Summer, pp: 7- 48. (in Persian)